

Het havo-examen in de vakken tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving herhaalde dit jaar het thema uit 2011: natuur als inspiratiebron voor of onderwerp van beeldende kunst en vormgeving. De stof omvatte de renaissance en alle kunst van 1800 tot heden.

De docenten op de landelijke evaluatiebijeenkomst vonden het examen mooi maar moeilijk. Dat bleek ook uit de resultaten. Kandidaten blijken slecht te lezen en hebben vooral moeite met samengestelde vragen. Vaak beantwoorden ze dan alleen het tweede deel van zo'n vraag en vergeten de eerste stap. Vragen naar beleving, visie, inhoud en ideeën worden niet altijd begrepen. Dat is jammer, want de examenmakers streven er juist naar om via voorstelling, vormgeving en materiaalgebruik door te dringen tot de betekenis van kunstwerken. We willen toetsen of kandidaten echt begrijpen waar kunst over gaat en wat kunst te zeggen heeft. Het combineren van kunsthistorische kennis met intelligent kijken en doorgronden van het maakproces moet leiden tot inzicht in een specifiek werk. Dat inzicht moet een kandidaat onder woorden kunnen brengen.

Kennis en inzicht

In de eerste examens in de beeldende vakken in de jaren '70 moest vooral beschreven worden wat er allemaal te zien was op een schilderij. Omdat er soms oneindig veel te zien was, werd al gauw een onderscheid gemaakt tussen voorstelling en vormgeving en zo ontstond gaandeweg een systeem van beeldanalyse. Er werden vragen gesteld over kleurcontrasten, compositieschema's, manieren waarop diepte gesuggereerd kon worden, kortom: degelijke beschouwingsvragen die goed geoefend kunnen worden en die een nauwe relatie hebben met de praktijk van de beeldende vakken. Los daarvan werden kunsthistorische vragen gesteld en vragen naar kennis van materialen en technieken. De huidige examenmakers stellen al deze kennis en vaardigheden in dienst van het laten doorgronden van de inhoud van de kunstwerken, het doen begrijpen van ideeën die eraan ten grondslag lagen en het laten inzien van de functie die het werk kan of moet hebben.

Havo-kandidaten blijken goed uit de voeten te kunnen met pure beschouwingsvragen en zijn inmiddels ook getraind in het onderscheid tussen voorstelling en vormgeving. Maar zodra via zo'n vraag de inhoud van een kunstwerk moet worden begrepen, blijkt dat meteen veel moeilijker. Toch worden zulke vragen nog net iets beter beantwoord dan de echte kennisvragen naar kunsthistorische feiten en materiaaltechnische kenmerken. Het kan natuurlijk zijn dat docenten die kennisvragen verhoudingsgewijs strenger beoordelen. Een kandidaat die niet weet wat Land Art inhoudt, valt bij een kennisvraag daarover meteen door de mand. Zelfs een 'soepele' docent kan dan geen punten uitdelen.

De blokken

Het examen behandelde (landschaps)architectuur in de vorm van stadsparken in Amsterdam, het neo-renaïssancistische Vondelparkpaviljoen en het modernistische Blauwe Theehuis. Daarna werd *La Primavera* van Botticelli vergeleken met een impressionistisch schilderij van vrouwen onder een seringboom. Kandidaten moesten weten of beredeneren dat bij Monet de natuur onderwerp is in plaats van achtergrond, een plek waar gewone mensen zich ontspannen, onderdeel van het dagelijks leven dat de impressionisten wilden weergeven. En natuurlijk gaat het altijd om het veranderende licht, in precies de juiste kleuren, op dat ene zonnige moment dat de schilder wilde vatten.

Dit tweede blok werd afgesloten met een werk uit 1999 van Robert Zandvliet, die probeert om 'het beeld van een landschap opnieuw te definiëren'. Kandidaten moesten beargumenteren of zijn schilderij vernieuwend was binnen het genre van het landschap. Het verregaand abstraheren wat hier gebeurt, is weliswaar vernieuwend, maar Zandvliet is niet de eerste schilder die dat probeert. Kandinsky en Mondriaan gingen hem daarin al voor. Een geschikte kwestie dus voor een standpuntsvraag, waarbij het gaat om een juist argument. Kandidaten moesten ook aangeven op welke wijze het werk aansluit bij de kunst van de tweede helft van de twintigste eeuw. Dat vereiste kunsthistorische kennis over die periode en dat bleek erg moeilijk. Wel begrijpelijk, omdat er in die tijd nauwelijks benoembare stromingen zijn, afgezien van het postmodernisme.

De Land Art-kunstenaar Robert Smithson liet in 1969 vloeibaar asfalt in een oude steengroeve storten. In de jaren zestig begon men zich zorgen te maken over het milieu en ook in de kunstwereld ontstond meer aandacht voor de natuur en het behoud daarvan. Dit werk laat zien hoe de mens de natuur gebruikt en zelfs misbruikt door het storten van afval, door het aanleggen van snelwegen (van asfalt) die de natuur aantasten. De steengroeve is 'opgebruikte' natuur en de kunstenaar geeft dit *wasteland* met dit kunstwerk weer een betekenis. Als Land Art is behandeld in de klas, hadden kandidaten dit kunnen weten en reproduceren. Maar ook zonder deze specifieke kennis zouden ze het antwoord kunnen bedenken. Dat wil zeggen: als ze goed begrijpen waar kunst over gaat. Kennis dus, of inzicht. Of kennis én inzicht!

Het Zwitserse kunstenaarsduo Steiner&Lenzlinger maakte een sprookjesachtige installatie van natuurlijke en kunstmatige materialen en schiep zo een nieuw soort gemanipuleerde, decoratieve natuur. Als de mens gaandeweg de natuur vernietigt, zijn er altijd nog kunstenaars die optimistisch nieuwe werelden scheppen.

Het laatste blok van het examen ging over bloemenvazen. Toegepaste kunst dus, maar soms ook autonome objecten waarmee een poëtisch of anderszins kunstzinnig idee wordt verbeeld en vormgegeven. Het bleek het moeilijkste blok van het examen met een p'-waarde van .42. Dat is een indicatie van de moeilijkheid van een vraag, blok of een heel examen. Hoe hoger die waarde, hoe beter de vraag of het blok gemaakt is. Het stadsparkenblok was relatief gemakkelijk met een p'-waarde van .59. Land Art was ook te doen (p'.57), het lenteblok over schilderkunst was wat lastiger met een p'-waarde van .51.

Moeilijke vragen

Land Art is verwant met conceptuele kunst en de kennisvraag naar de kenmerken van die stroming werd door slechts 24% van de kandidaten goed beantwoord (p'-waarde .24). Wat de Art Nouveau-beweging inhoudt en op welke maatschappelijke ontwikkeling het een reactie is, bleek nog moeilijker. Ook werd lastig gevonden welke houding tegenover de natuur men in de renaissance had. Kandidaten antwoordden hier vaak 'positief' of 'respect' in plaats van de wetenschappelijke, onderzoekende houding of de symbolische geïdealiseerde visie dat de natuur een afspiegeling is van de goddelijke perfectie. Misschien komen docenten er niet altijd aan toe om deze kunsthistorische diepgang aan te brengen in hun lessen. Het kan ook zijn dat de methoden die gebruikt worden hierin niet altijd even helder zijn. Zo blijkt een methode 'contrapposto' als kenmerk van de renaissance op te voeren. Een zorgelijke ontwikkeling: het is een term voor de houding uit de klassieke beeldhouwkunst, waarbij een figuur met zijn gewicht op één (stand)been rust en het andere (speel)been los gebogen houdt. Het is een ruststand, waarin een levend model lang kan blijven staan. Michelangelo's *David* is natuurlijk een goed voorbeeld uit de renaissance. Maar bijna alle 'realistische' beeldhouwers na hem pasten en passen de contraposthouding toe, dus het is lastig om de term uitsluitend voor de renaissance te gebruiken en nog lastiger om de houding aan de schilderkunst te koppelen. Docenten op de evaluatiebijeenkomst constateerden trouwens dat de figuur die links op het schilderij van Botticelli een sinaasappel plukt, weliswaar op een standbeen staat, maar niet in de contraposthouding.

Nu de minister besloten heeft dat de examens in de beeldende vakken op havo en vwo in de huidige vorm blijven bestaan en niet met 'kunst algemeen' zullen samenvloeien tot een nieuw examen, zou het goed zijn als de methodes kunstbeschouwing/kunstgeschiedenis worden herzien. Hoe dan ook is het belangrijk dat docenten kritisch blijven en zorgen dat stijkenmerken en andere feiten genuanceerd en kunsthistorisch verantwoord worden overgebracht.

Het grootste probleem voor de kandidaten was de slotvraag van het examen (p'.14), waarbij uitgelegd moest worden welk idee over de natuur is vormgegeven in de 'honingraatvaas' van Liberty. Dat er een natuurlijke cyclus ontstaat, doordat bloemen bestaan omdat bijen ze bestuiven en dat bijen nu een vaas maken om bloemen in te bewaren, bleek te ingewikkeld. De docenten op de evaluatiebijeenkomst vonden het jammer dat hun leerlingen hier niet uitkwamen, want het was een mooie kwestie. Ze hadden graag een hint in de goede richting gehad en misschien was het beter geweest om de term 'cyclus' te geven.

Normering

Uit de toets- en itemanalyse die Cito van de resultaten maakt, bleek dat het examen inderdaad aan de moeilijke kant was. Voor het havo-examen werd een N-term vastgesteld van 1.4, met 18,4% onvoldoendes en een gemiddeld cijfer van 6.2.